

I forhistorisk tid var menneskene sine inngrep i Bergenslandskapet langt mindre tydelige enn i dag. Slik kan de påviste bronsealderbosetningene på Årstadvollen ha tatt seg ut ca. 1000 f.Kr. (Illustrasjon: Arkikon).

TOPOGRAFI, TIDLIG HISTORIE, OG KULTURLANDSKAPET

For 10 000 år siden var den siste istiden over. Bergenshalvøya var isfri, unntatt noen mindre breer på Gullfjellet. På Vidden er det spor etter isens skuringer vest- og sørvestover. I Arnadalen går skuringsstripene i nordlig retning, fordi kalvingen fra breene på Ulriken og Gullfjellet graviterte mot Arnavågen.

Løvstakkmassivet av granitt skyver seg inn fra vest, mens jordskorpen innenfor er bøyd i folder og skrukker østover til Samnanger og Bruvik. Fjellrygger og nedskårne senkninger med fjorder, daler, elver og vann følger i de groveste trekkene buelinjer sør, øst og nord om Løvstakken. Den bakerste og lengste buen danner det søkket som begynner i Bjørnafjorden sør om Os og som Fusafjorden og Samnangerfjorden fyller i nordøstlig retning. Det fortsetter nord over den smale roten av den vifteformede Bergenshalvøya til Sørfjorden, går midt over Osterøya fra Bruvik og nordvestover mot Fotlandsvåg, videre i samme retning over Osterfjorden og Ostereidet og ut gjennom Austfjorden. Etter sammensetningen av bergartene kaller geologene det området som denne bøyde linjen inneslutter, for Bergensbuene. I vest grenser området temmelig rettlinjert mot havet, med Sotra og Øygarden videre nordover som ytterste vern.

Da Bergenshalvøya ble isfri, var bjørken det første treet som slo rot og formerte seg til skogholt. Or var et annet treslag som egnet seg for det atlantiske klima, og furuen vokste i en periode høyere til fjells enn i dag. Eik fant også gode vekstvilkår; det er funnet digre stammer fra denne eldste tiden på Sandsli og på Laksevåg.

Kartene er under kontinuerlig utvikling og er ikke uttømmende, feil og manglende informasjon vil derfor forekomme. Hovedkildene er Byantikvarens ulike arkiv og Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden.no.

[Lenke til det digitale Kulturmiljøkartet: Kulturmiljøkart](#)

[Lenke til kartfortelling: Kartfortelling](#)

Fangstboplasser fra eldre steinalder finnes først og fremst i ytre strøk, fra Øygarden og innover til de ytre fjordstrøkene. Lengre innover i fjordene og i innlandet er det påvist færre bosteder, med unntak av på Hardangervidda der det var rik tilgang på rein og ørret. I den tiden da det eldste jordbruket utviklet seg, blir det et skifte i bosetningen. Det har blitt gjort flere arkeologiske funn innover langs fjordene, ofte lengre fra sjøen og i områder med lett og godt drenert jord. Funn av økser, dolker og sigder av flint og av mer lokale råstoff som grønstein, rhyolitt og diabas utgjør redskap som trolig ble benyttet i det tidlige jordbruket for 4300 år siden.

De første bøndene var nomadiske. Det ble bygd bosteder og åker, og beitemarker ble ryddet ved hjelp av ild. Når jorden etter noen år var utpint og gav dårlige avlinger, ble bosetningen flyttet til et annet område. Denne typen jordbruk var trolig avhengig av å kombineres med husdyrhold, sanking, fangst og fiske.

Det finnes mer dyrkbar jord innenfor Bergensbuene enn i noe annet strøk av Vestlandet med tilsvarende flateinnhold, med unntak av Jæren. I dalbunner og dalskråninger og stykkevis langs fjorder og våger ligger de løsmassene som til alle tider har trukket til seg det meste av jordbruksbosetningen. De videste lavlandsflatene fins i Bergensdalen, som danner den første buesenkningen øst for Løvstakken og fører fra Nordåsvannet i sør til byen i nord, avgrenset av det høye Ulrikenmassivet i øst. Fjorder og sund trakk bosetning til seg også fordi de var kommunikasjonslinjer og fordi det der var mulig å supplere jordbruk med sjøfangst og fiske. Fjellområdene mellom fjorder og daler var viktige for livbergingen i gammel tid, med til dels gode beiter og mulighet for jakt, fangst og fiske.

De særlige gode mulighetene for sjøfangst og fiske på øyene i vest tiltrakk seg den tidligste bosetningen etter den siste istiden. Senere har også folk fra midtre og indre distrikter dratt på sesongfiske i vest.

Det nære omlandet til Bergen var i stand til å forsyne den fastboende befolkningen med livsnødvendige produkter fra den første tiden. Muligheten for tilførsel av fisk og at byen etter vestlandsk målestokk lå i et av de større og bedre jordbruksområdene var avgjørende for lokaliseringen av byen. I forholdsvis brede og gode bygder som Os, Fana, Arna og Lindås hadde Bergen et nært jordbruksoppland så godt som det var mulig å finne det ved den vestnorske kysten nord for Stavanger. På 1100-tallet, da byutviklingen ved Vågen tok til, var det meste av den dyrkbare jorden i disse bygdene alt utnyttet.

Den gode havnen i Vågen var en ytterligere faktor for byveksten i Bergen. Strandlinjen rundt Vågen har endret seg mye siden Bergen ble grunnlagt i år 1070. Arkeologiske undersøkelser har vist at det var langgrunt innerst i Vågen, og at Korskirken ble reist på en fast grunne som strakk seg ut i Vågen som et nes. Den første kongsgården i byen ble bygget på Holmen, ytterst i Vågen. I løpet av middelalderen ble anlegget utbygget, og i 1660 var det endret til en festning ved Vågens innløp. På 1600-tallet var Bergen Skandinavias største og viktigste handelsby, og plassmangelen i Vågen førte til at det ble etablert en avlastningshavn i Sandviken.

§ 35.5 Hensynssone bevaring kulturmiljø (570)

27-36

Jordbrukslandskap og kulturhistoriske landskap

- **27 Borgo-Langedalen-Kvam**
- **28 Byfjellene**
- **29 Fana-Stend**
- **30 Jordalen**
- **31 Kalandsvatnet**
- **32 Lønningshavn**
- **33 Mellingen**
- **34 Skuggestranda-Tunes**
- **35 Unneland**
- **36 Almås**

Eldre ferdselsårer er representert i flere av hensynssonene, eksempelvis Borgo-Langedalen og Skuggestranda-Tunes ved Christianiavegen. Ved Kalandsvatnet går den Stavangerske postvei. I Mellingen går den Trondhjemske postvei.

I hensynssonene for Fana-Stend, Kalandsvatnet og Lønningshavn er det forhistoriske gravhauger som vitner om stor tidsdybde. Her er det også viktige tekniske og industrielle kulturminner og kulturminner knyttet til den religiøse aktiviteten i og rundt Fana kirke. Skuggestranda-Tunes er et klassisk vestnorsk kulturlandskap som viser Vestlandsgården fra fjell til sjø slik den ble etter jordskiftet. Unneland er et unikt eldre jordbruksområde med gårder ned mot vannet, men også opp på fjellet på østsiden av Haukelandsvannet. Fjellgården er den eneste vernede fjellgården i Bergen kommune.

Hensynssonen Lønningshavn omfatter i tillegg til husmannsplassen, blant annet Espeland biologiske stasjon og naustmiljøet på Espeland.

Almåsgårdene består av et samlet kulturmiljø med tre godt bevarte bruk. Kjerrevei/traktorvei er eneste adkomst til brukene.

- Tiltak innenfor hensynssonene må ivareta viktige kulturhistoriske strukturer, gårdstun og annen eldre bebyggelse,-steingarder, bakkemurer, jordkjellere, vannoverføringssystemer og dammer/stemmer krigsminner, historiske ferdselsårer.
- I plan- og byggesaker som berører kulturminner eller kulturmiljøer, kulturlandskap og andre kulturhistoriske sammenhenger, skal Byantikvaren gi en vurdering av tiltakets konsekvens med hensyn til kulturminneverdi.

Utfyllende retningslinjer til de enkelte hensynssonene fremgår av «Utfyllende informasjon til hensynssoner for bevaring av kulturmiljø», vedlegg 4 til KPA2018

Grønn by. Nærhet til naturlandskap, kulturlandskap, botanisk mangfold og utsikt over bylandskapet gjør Bergen til en mangfoldig og god by å leve i.